

EEN HALVE OPLOSSING

I. VAN DER VELDE

In de loop van 1966 zijn er blijkens een artikel van Dr. H. van Eyk in *Levende Talen* nr. 239/april 1967 een drietal didactische studiebijeenkomsten gehouden voor leraren Nederlands, in Eindhoven, Amsterdam en Meppel. Aan deze bijeenkomsten namen ongeveer 90 docenten deel. Er was een centraal agendapunt: de vraag naar een minimumprogramma voor grammatica. De behoefte aan een minimumprogramma werd vrijwel algemeen gevoeld; het merendeel der deelnemers achtte één minimumprogramma wenselijk voor alle schooltypen, zeker voor de lagere klassen (brugklas).

Veel aandacht werd besteed aan wat een prealabele kwestie geacht mocht worden te zijn: de vraag naar de doelstelling: Met welk doel onderwijst de leraar Nederlands de grammatica?, een vraag die parallel loopt met de vraag die wij stelden aan het begin van onze studie: Grammatica op de lagere school? (*Paedagogische Studiën* XXXVI, 1959, blz. 15). Men achtte drie doelstellingen mogelijk, hieronder aangegeven, maar ze werden merkwaardigerwijze alle drie in vraagvorm gesteld. Deze wijze van formulering zou kunnen duiden op aanwezige onzekerheid, althans op een tekort aan wetenschappelijke en didactische overtuiging. Dat deze onzekerheid bestond, blijkt uit de conclusies.

1 Om de algemeen vormende waarde, om de denkscholing, om de belangrijkheid van de grammatica als object op zichzelf? Slechts een kleine minderheid huldigde deze opvatting.

2. Als hulpmiddel bij het leren van vreemde talen? De vraag rees of de Nederlandse grammatica wel zoveel helpen kan. De grammatica's van de verschillende vreemde talen dekken elkaar niet; de leraar Nederlands kan in de lagere klassen nooit alles al hebben behandeld wat collega's in de vreemde talen op een bepaald moment nodig hebben. Een opzettelijk op de vreemde talen gericht onderwijs van de Nederlandse grammatica werd dan ook „vrij algemeen” verworpen.

3. Om de beheersing van het Nederlands te bevorderen? Een grote meerderheid zag dit als de belangrijkste functie van het grammatica-onderwijs, echter veel minder voor de actieve dan voor de passieve taalbeheersing (het lezen van teksten). Maar zelfs de waarde van het grammatica-onderwijs voor de passieve taalbeheersing werd door sommigen discutabel geacht.

Zo er van een batig saldo sprake is, dan is het toch wel een miniem batig saldo. Wij kwamen destijds bij onze beschouwingen tot nog ongunstiger conclusies. Wij betoogden achtereenvolgens:

1. De lagere-school-grammatica, die werkt met geijkte omschrijvingen en geijkte definities, met toepassing op cliché-voorbeelden, voltrekt zich vrijwel geheel buiten het denken om.
2. Mede daardoor heeft de lagere-school-zinsontleding, de lagere-school-woordbenoeming voor de selectie weinig waarde.
3. Er valt niet in te zien hoe rudimentaire „kennis” van zinsdelen en woordsoorten bij deze jonge leerlingen de taalbeheersing zou bevorderen. We citeren: „Zij bezit immers noch vormende, noch pragmatische waarde. Zij wakkert de lust tot spreken noch tot schrijven aan, noch prikkelt zij de fantasie. Zij leert noch compositie noch zinsbouw noch de keuze van het juiste woord. Zij breidt het bezit aan vertelstof niet uit, en evenmin het aantal onderwerpen waarover het kind graag wil praten. Zij maakt het kind niet vertrouwd met taal, wat toch het hoofddoel van het moedertaalonderwijs moet zijn, zij is veeleer een hinderpaal. Zeker geen levenwekkende bron”.

Niet alleen de probleemstelling loopt in beide artikelen parallel, ook in hoofdzaak, de conclusie. „Enkele collega's”, schrijft Van Eyk, „zouden bewezen willen zien dat het onderwijs van de grammatica de taalbeheersing op enigerlei wijze bevordert. Is er wel eens geëxperimenteerd met Nederlands zonder grammatica?” Voor zover wij weten, niet, noch op de lagere school, noch bij het v.h.m.o. Een positieve correlatie tussen praktische taalvaardigheid enerzijds, enige primitieve kennis van woordsoorten en enige routine in simpele gevallen van zinsontleding anderzijds is voorzover ons bekend, nimmer aangetoond.

De onzekerheid wordt bij het v.h.m.o. nog vergroot, doordat niet geheel duidelijk is geworden wat de verschillende docenten onder grammatica verstaan. Terecht wordt veel waarde gehecht aan de behandeling van de zinsstructuur en de interne relaties; dit is van belang voor het begrijpen van de teksten. „Een sterke mate van overeenstemming” bestond over „de noodzaak tot besnoeiing van het traditionele grammatica-onderwijs”.

Hier zijn we nu waar we wezen wilden. Dit verlangen naar „besnoeiing van het traditionele grammatica-onderwijs” bestaat niet alleen bij het v.h.m.o., het bestaat ook, bestond reeds veel eerder, bij het basisonderwijs. Het v.h.m.o. zoekt een oplossing – voor zichzelf. Die oplossing kan niet meer dan een halve oplossing zijn, omdat aan het moedertaalonderwijs bij het v.h.m.o. zes jaar moedertaalonder-

wijs, hoe dan ook, bij het basisonderwijs voorafgaat. Dat schijnen de vergaderden te hebben vergeten. Het heeft hun ontbroken aan besef van de noodzaak van doorlopend leerplandenken, of, zoals men het soms „fraaier” uitdrukt, longitudinaal leerplandenken. Het basisonderwijs is ook partij bij deze aangelegenheid.

Dit rapport is geen afsluiting. Men acht het gewenst een commissie, zo nodig meerdere commissies samen te stellen, eventueel uit de deelnemers aan deze drie studiebijeenkomsten van Levende Talen, die tot taak krijgt (krijgen) o.a. de vaststelling van het minimumprogramma en te komen tot uniformiteit in de terminologie. Nuttige bezigheden, maar zeker bij de vaststelling van het minimumprogramma dient men het basisonderwijs te betrekken. Houdt het basisonderwijs wel of niet een taak op grammaticaal gebied, en zo ja, welke? Vervalt deze taak geheel of vrijwel geheel, wat verwacht het v.h.m.o. dan van het moedertaalonderwijs op de lagere school? Eerst als men tot een accoord is gekomen, kan er sprake zijn van een oplossing.

Aan het eind van twee van de drie vergaderingen hebben verschillende discussiegroepen zich bezig houden met het opstellen van lijstjes met wensen t.a.v. het minimumprogramma. „Aan het eind” van een vergadering leveren vergaderden in de regel niet het best doordachte werk. Aan onderstaande keuze mag dan ook „niet te veel waarde” worden gehecht. We nemen de lijstjes niettemin over omdat blijkt dat tussen minimumprogramma en minimumprogramma nogal afstand kan bestaan.

1. Zinsdelen: pers.v.; gez.; onderw.; rest (+relaties)

Woordsoorten: zelfst. woorden; bijv. woorden (noemend en aanduidend). Terwille van de spelling: ww.-vormen; bijv. + zelfst. w.w.; stoff. bijv. nw.; volt. deelw. als bijv. nw. gebruikt.

2. Voldoende is: relaties aanwijzen. Termen: kern (bepaalde) - bepaling. Evt. nuttig de onderscheiding pers. v. - onderw.

3. Voor spelling: a. ww.-vormen (pv.; volt. deelw.; inf.?)

b. typen bijv. nw. (b.v. stoff.)

c. onderscheiding pers. en bez. vnw.

d. categorieën getal/persoon/tijd.

Functionele ontleding: Ond. - gez. - pers. v.

ww. gez. - nw. gez.

lijd. v.w. - meew. vw. - lijd. vorm.

4. Zinsdelen: pers. v. - gez. - ond. - rest (met relatie-aanduiding);

nevensch. en onderschikking.

Woordsoorten: zelfst. nw.; lidw.; werkw.; verbindingsw.; voorn. w.

(onderscheiding hiervan slechts ten dienste van de spelling). Enkelen willen erbij: bijv. nw., bijw.

5. Zinsdelen: pers. v.; ond.; gez. (ww. en nw.); voorwerpen (dir.; ind. voorafgegaan door voorz.); bijv. bep.; bijw. bep. (bep. v. gesteldh. onderscheiding); bep. v. gesteldh.

Woordsoorten: voor zover nodig bij bovenstaande zinsdelen.

Samengestelde zin: belangrijk is het herkennen van de relaties; benoeming is hierbij slechts hulpmiddel.

Woordvorming: vooral samenstelling en afl.

Flexieverschijnselen signaleren als ze zich voordoen.

6. Zinsdelen: pers. v. gez. (ww. en nw.); ond.; lijd. v.w.; meew. vw.; bijv. bep.; bijw. bep.

Woordsoorten: werkwoorden (zelfst niet zelfst.) zelfst. nw.; bijv. nw.; lidw.; bijw.; vgw.; vnw. (pers.; bez.; aanw.; onbep.) telwoorden (onderscheid onbep. vnw. en onbep. tel. niet van belang) vz.; tussen.

7. Als men grammatica noodzakelijk acht voor het doorzien van moeilijke teksten dan ook de volledige gram. onderwijzen (ook voorzetselvoorw.; soorten bijw. bep.; soorten telwoorden). – Deze groep achtte overigens voor het doorzien van moeilijke teksten kennis van de gram. niet noodzakelijk.